



Utredning
juni 2008

Utfordringer innen kompetanse, opplæring og utvikling i duodji

Oppdragsgiver: Sametinget
Prosjektleder: Lone Synnøve Hegg
Prosjektmedarbeidere: Jan Aslaksen
og Ole-Magne Kleven



Innholdsfortegnelse

1	<u>INNLEDNING</u>	3
1.1	BAKGRUNN	3
1.2	METODE OG DEFINISJON	3
2	<u>FAGOPPLÆRING</u>	4
2.1	REKRUTTERING	5
2.1.1	SAMIJ ÅHPADUSGUOVDÁSJ/ SAMERNAS UTBILDNINGSCENTRUM	6
2.1.2	LÆRLINGER I DUODJI	7
2.1.2.1	Organisering av lærlingeordningen	10
2.1.2.2	Lærlingen, lærebedriften og rekruttering	12
3	<u>VEILEDNING OG BISTAND FOR DUODJIUTØVERE</u>	14
3.1	DUODJEINSTITUHTTA SOM UTVIKLINGS- OG KOMPETANSESEENTER	14
3.1.1	STIFTELSEN DUODJIINSTITUTTET	14
3.1.1.1	Informantenes innspill om eierskap	16
3.1.1.2	Måloppnåelse	17
3.1.2	VURDERINGER OM ORGANISERINGEN AV DUODJEINSTITUHTTA	20
3.2	VEILEDNING OG VERKSTEDER	21
3.2.1.1	Tidligere undersøkelser og utredninger	23
3.2.1.2	Kostnader, dagens situasjon og anbefalinger	24
4	<u>ETTER- OG VIDEREUTDANNING I DUODJI</u>	28
4.1	SÁMI ALLASKUVLA/ SAMISK HØGSKOLE	28
4.2	ANDRE KURSTILBUD, NETTVERK OG MØTEPLASSER	30
5	<u>SAMMENDRAG OG OPPSUMMERING AV TILRÅDINGER</u>	32
6	<u>REFERANSELISTE</u>	34

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Utredningen er gjort på bestilling av Sametinget. Finnut Consult AS ble etter konkurranse tildelt oppdraget i uke 8 i 2008. Prosjektmedarbeidere har vært Lone Hegg, Jan Aslaksen og Ole – Magne Kleven. Bakgrunnen for bestillingen er vedtaket gjort i Sametingets plenum i sak 12/05 *Etablering av næringsavtale*:

”Bevilgningen til Duodjeinstituhtta inngår ikke i næringsavtalen med duodjiorganisasjonene. Plenum ber om at det igangsettes et arbeid med en samlet gjennomgang av kompetanse- og opplæringsutfordringene i duodji.”

Mandatet for utredningen er å gjøre rede for kompetanse- og opplæringsutfordringene i duodji. I tilbudsinnbydelsen for utredningen kan vi lese følgende om utredningen:

”Utredningen skal fokusere spesielt på hvordan utviklingsarbeid innen duodji kan øke sysselsettingen og øke inntjeningen i duodji. Siden Duodjeinstituhtta (DI) skal være et utviklingssenter for duodji er det naturlig å vurdere DIs ansvar i dette arbeidet og om DIs organisasjonsmodell er det rette i så måte. Mandatet skal også gjøre rede for fagopplæringen i duodji og etter- og videreutdanning i duodji.”

Som bestilt fra Sametinget er utredningen inndelt i følgende tre deler:

1. Fagopplæring
2. Veiledning og bistand for duodjiutøvere
3. Etter- og videreutdanning i duodji

1.2 Metode og definisjon

Datainnsamlingen har vært gjort gjennom bruk av intervjuer, dokumentanalyse og kildesøk. Intervjuer er en del av den kvalitative forskningsmetode, og er en metode som gir stor nærhet til informantene. Vi har gjennom intervjuene lært å kjenne duodji som et fag knyttet til kultur, identitet, yrkesstolthet og følelser. Informantene har delt med oss sine erfaringer, kunnskap, tanker og forslag om veien videre. Denne utredningen bygger i stor grad på informantenes store engasjement og velvillighet. Finnut Consult AS har intervjuet 33 personer. Intervjuene har stått sentralt i datainnsamlingen, og sitater vil være en sentral del av dokumentasjonen i rapporten. To reiser har vært foretatt i forbindelse med intervjuene: en til Kautokeino og Karasjok, og en til Nesseby og Tana. Resten av intervjuene har foregått i Vadsø, gjennom personlige møter og ved bruk av telefon og e - post. Intervjuguider ble utarbeidet tilpasset de forskjellige aktørene. For noen av informantene var det aktuelt å berøre alle delene i utredningen, mens det for andre kun var relevant å gå gjennom et utdrag.

”Duodji er et samlebegrep for ulike virksomheter som husflid, kunsthåndverk, sløyd og småindustri. Den er for mange samer en livsform. Duodji har først og fremst vært drevet for å lage praktiske gjenstander og klær til eget bruk, men også som estetisk utfoldelse, og som produksjon for byttehandel og salg. Duodji gjenspeiler samisk levemåte og samiske kulturtradisjoner.”¹

”Duodji lever blant folket og bygger på lokal kunnskap”. (Maja Dunfjeld. Doktorgrad i duodji)

¹ Definisjon hentet fra www.duodji.info som er Duodjiinstituttets nettsider.

2 Fagopplæring

Den videregående opplæringen i duodji består av to år i videregående skole og to år som lærling i bedrift. Opplæringen i skole starter med et år på vg1² Design og håndverk. Videregående skoler i Finnmark som tilbyr design og håndverk er: Alta, Hammerfest, Lakselv, Kirkenes og Samisk videregående skole og reindriftsskole (SVSRS).

Oversikt over antall primærøkere ved vg1 design og håndverk i Finnmark (før Kunnskapsløftet: GK formgivning) de siste årene³:

	1998/1999	2003/2004	2007/2008	2008/2009
	GK FO	GK FO	VG1 DH	VG1 DH
Kirkenes	15	19	15	15
Lakselv	26	16	13	13
Hammerfest	15	15	12	12
Alta	15	16	15	15
Kautokeino	12	12	12	12
Sum	83	78	67	67

Etter vg1 må elevene velge retning på vg2. For skoleåret 2008 – 2009 kan de velge mellom retningene aktivtør, barne- og ungdomsarbeiderfag, blomsterdekoratør, børsemaker, båtbyggerfag, design og gullsmidhåndverk, design og tekstil, design og trearbeid, frisør, IKT – servicefag, industriell møbelproduksjon, interiør og utstillingsdesign, pianostemming og pianoteknikk, ur- og instrumentmaker og design og duodji. Flere av disse vg2 tilbudene gis i andre fylker enn i Finnmark og fem av tilbudene, inkludert design og duodji, er landslinjer. Det vil si at elever fra hele landet kan søke, og alle stilles likt ved inntak.⁴

Den offisielle søkerportalen for videregående opplæring www.vilbli.no viser at for skoleåret 2008/2009 er det et landsdekkende tilbud i vg2 duodji og design både på Samisk videregående skole og reindriftsskole i Kautokeino⁵ og på Grong videregående skole⁶ på Grong i Nord – Trøndelag. Etter vg2 kan du enten blir lærling i duodjifaget eller du kan velge påbygning for å få generell studiekompetanse. På nettsidene til Samisk videregående skole og reindriftsskole kan vi lese dette om skolen:

”Samisk videregående skole og reindriftsskole (SVSRS) ligger i Kautokeino, i landets største kommune og sentralt i det samiske kjerneområdet. Samisk språk og kultur er levende og viktig både i skolens opplæring og i lokalmiljøet. Derfor har skolen også spesielle fagtilbud i tillegg til de som ellers finnes på andre skoler. To av studieretningene er landsdekkende linjer, med opplæringstilbud i reindrift og duodji (samisk håndverk). Samiske temaer er også viktig i andre fagtilbud. SVSRS er en statlig videregående skole, og direkte underlagt direktoratet og ikke fylkeskommunen. Derfor er det et eget styre for de samiske videregående skolene.”

² Etter reformen Kunnskapsløftet er betegnelsene på første året på videregående skole vg 1, andre året er vg 2, mens vg 3 betegner tredje året i skole eller opplæring i bedrift.

³ Tall fra inntaksleder Finnmark fylkeskommune.

⁴ Referanse: www.vilbli.no

⁵ www.samisk.vgs.no

⁶ www.grong.vgs.no

Inntakskontoret i Finnmark fylkeskommune administrerer inntak til design og duodji i Kautokeino. De har gitt følgende opplysninger om inntaket til duodji:

	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009
primærstøkere	7	3	0	7
elever	6 (4 bestått)	3 (2 bestått)	0	-

Vi kan av tabellen se at det er få søkere og få elever som faktisk gjennomfører skolegang innenfor duodji. Inneværende skoleår var det ingen søkere til *design og duodji*. Skoleåret 2008/ 2009 er det 7 søkere gjennom inntaket i Finnmark fylkeskommune. I følge avdelingsleder på Grong videregående skole, er det to primærstøkere også der og inntaket blir gjort av Nord – Trøndelag fylkeskommune. Det gjenstår å se hvor mange av disse som starter, hvor mange som gjennomfører og hvor mange som går over i lære. Grong videregående skole står oppført med tilbudet vg 2 design og duodji hvert år, men i mange år har det ikke vært søkere, i følge Nord – Trøndelag fylkeskommune.

2.1 Rekruttering

På Samisk videregående skole og reindriftsskole (SVBRS) stiller man seg undrende til den lave rekrutteringen til andreåret duodji. Med Kunnskapsløftet har flere fag forsvunnet som andre års tilbud etter at elevene har gått vg1 Design og håndverk, noe SVBRS mener burde øke rekrutteringen til Design og duodji.

Inntakskontoret i Finnmark fylkeskommune bekrefter at elever fra vg 1 Design og håndverk ikke har like mange tilbud fra før på vg 2. Inntaksleder uttaler følgende om situasjonen: *”Mine kolleger i andre fylker river seg også i håret og lurer på hva i all verden vi skal gjøre med alle jentene fra vg1 DH etter Kunnskapsløftet”*. Tall fra inntakskontoret viser at blant elevene som starter på design og håndverk i 2006/ 2007 i Finnmark er det kun 37 % som går videre på vg2 innenfor design og håndverk. Blant disse var det altså ingen som valgte design og duodji.

Rekrutteringsgrunnlaget fra vg1 til vg2 design og duodji er til stede på fylkesbasis, men som vi ser av tallene er det få som velger denne retningen. Lakselv videregående skole har design og håndverk vg1, er lokalisert i en samisk forvaltningskommune og har i Finnmarkssammenheng nokså nær beliggenhet til Kautokeino. En lærer kan likevel fortelle oss at elevene ikke ønsker å gå på design og duodji i Kautokeino. Læreren sier at han kun kan komme på én som har ønsket seg til Kautokeino de siste årene. Han mener at de som har tilknytning til reindriften nok har mer lyst å gå på skolen i Kautokeino. Læreren sier videre at elevene i Finnmark er fra små samfunn, og dersom de flytter, søker de seg mot større samfunn. Han mener manglende rekruttering til vg2 design og duodji har å gjøre med lokalisering av linjen. Samfunnet rundt har ikke det rette tilbudet elevene ønsker seg på fritida.

Læreren trekker også frem at grunnskolene nedprioriterer duodji og håndverk generelt. Dette har med økonomi å gjøre, til tross for at mange elever ønsker å holde på med håndverk, mener han. Han mener håndverk må prioriteres i større grad i grunnskolene i Finnmark, slik at elevene får prøve seg frem: *”Samfunnet sier at du ikke kan bli tegner. Man skjønner ikke betydningen av håndverk i dag. Foresatte og rådgivere anbefaler ikke ungdommene å ta den retningen. Det fremstår som et annenrangs fag.”*

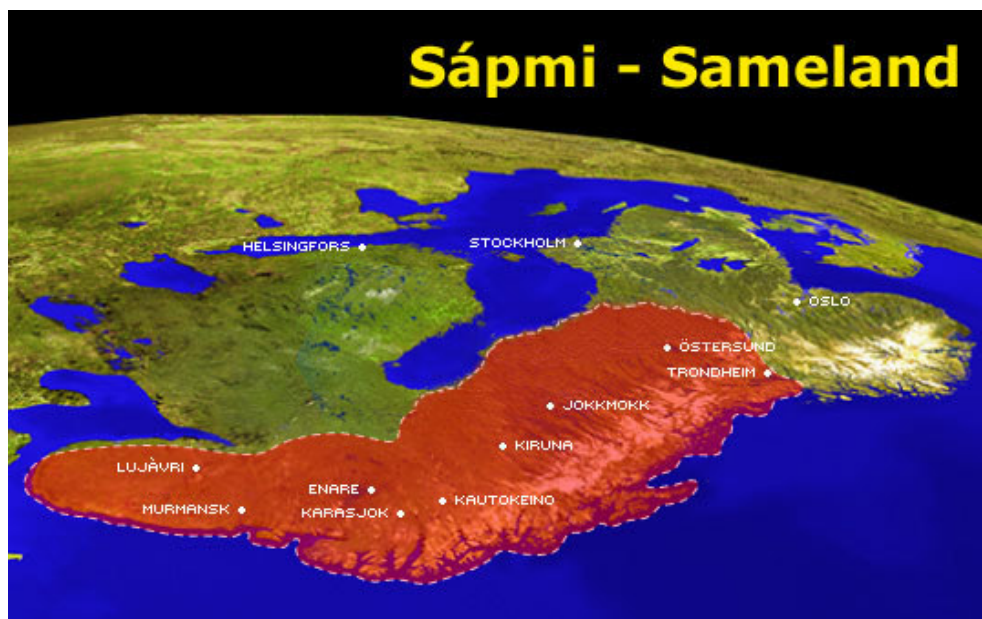
På Samisk videregående skole og reindriftsskole kan leder Gunn Vigdis Oraholtet fortelle at mange elever søker seg til Jokkmokk i Sverige på duodji. *”Der har de ikke teori. Elevene skal jo ha mange fellesfag på yrkesfag i Norge. På skolen i Jokkmokk får de samisk språk, kultur og duodji. Elevene tror at i Kautokeino lærer vi bare bort duodji fra Kautokeino. For mye teori på yrkesfag skremmer bort mange.”*

En instruktør⁷ ved en norsk lærebedrift innen duodji forteller også om skolen i Jokkmokk:

”Mange fra Finnmark tar plassen i Jokkmokk. Det hette folkehøgskole først, men nå heter det Samernas utbildningsentrum. Duodji er en stor utdanning. Eleven min har lært mye der. Noen sier at det er høyere standard i Jokkmokk enn i Kauto. I Jokkmokk underviser de både på lulesamisk, nordsamisk og sørsamisk. De har tre forskjellige kvoter. Det er plassmangel og slossing om plassene. De kan ikke ta inn alle som søker. Her må man se på systemet – hvorfor er det ikke elever i Kautokeino og plassmangel i Jokkmokk? Her må man samarbeide over grensene. Rekrutteringen kan bli bedre – innholdet, systemet eller noe må være galt i Kautokeino. Kautokeino burde kanskje ha undervisning på sør og lulesamisk for å rekruttere. Hvilke fritidstilbud er det for eksempel i Kautokeino? Jokkmokk er mer sentralt i Sameland.”

2.1.1 Samij Áhpadusguovdásj/ Samernas Utbildningscentrum

Da mange informanter har trukket frem duodjiutdanningen i Jokkmokk, har vi sett litt nærmere på Samernas Utbildningscentrum. Skolen presenteres på nettsidene <http://www.samernas.se/> som en skole for voksne. Om *duodji - Sameslöjdlinje* står det følgende: ”Om du är hantverksintresserad så välj duodji – sameslöidlinje som du kan läsa i 1 – 2 år, välj mellan trä/ horn eller skinn/ textil. Skolan är organiserad som en stiftelse med Svenska Samernas Riksförbund, Same Ätnam samt Jokkmokks Kommun som stiftelsesbildare”.



⁷ Den som har ansvaret for den praktiske opplæringen til en lærling på lærebedrift kalles instruktør.

Vikarierende, rektor ved Samernas utbildningscentrum, Henrik Michael Kuhmunen, skriver i e post i forbindelse med utredningen, den 28. april 2008, at skolen stort sett alle år har elever fra norsk side. Når det gjelder pågangen til skolen sier han følgende:

”Vi har vissa år fler sökande än vi kan ta in, men just i år har vi tagit in alla sökande som ansökt i tid. Vi har erbjudit en mycket bra duodjiutbildning i över 30 år och vi är glada att vi har elever från norsk sida. Jag ser inte något problem i detta utan eleverna som oftast har gått ut vidaregående har viljan att se en annan miljö och komma hit till Jokkmokk, vistas på en samisk skola och lära känna andra ungdomar från Sápmi.”

I følge rektor har dermed de fleste av elevene fra Norge som søker til Jokkmokk allerede gått på videregående skole. Elevene må også være 18 år når de starter. Skolene i Kautokeino og i Jokkmokk er dermed ikke i direkte konkurranse. Når det gjelder teori på skolen i Jokkmokk, forteller han at teorien går ut på at elevene leser samisk og samisk historie. Gjennom informasjonen som foreligger på nettsidene til skolen i Jokkmokk, kan man lese at duodjilinen ikke er kvalifisert yrkesutdanning i Sverige. Det er imidlertid mulig å ta ”gymnasieutbildning”, som er et samarbeid mellom Jokkmokk kommuns gymnasieskola (Boken skolan) og Samernas utbildningscentrum,. ”Du får läsa samiska språk, rennärning, kultur, slöid med mer.” ”Dessutom ingår en veckas studier/år i annat land i Sápmi inom kursen rennärning inom ramen för det samnordiska rennäringsprojektet ”SIJD” som är delfinansierat av EU Sápmi Interreg.”

En annen mulighet innen fagopplæring som opplæringsloven åpner for i Norge, er å begynne direkte i lære. Dette er da et fireårig løp, og lærlingen må ta yrkesteori og fellesfag ved siden av. Dersom du har relevant praksis eller teori fra før kan dette komme som fratrekk i den fireårige læretiden. I Sør – Trøndelag har en lærling med utdanning fra Samernas Utbildningscentrum blitt tatt inn som lærling. En rådgiver fra fagenhet for videregående opplæring i Sør – Trøndelag fylkeskommune kan fortelle at utdanningen fra Samernas Utbildningscentrum gir et fradrag i læretiden på 12 måneder. Det vil si at det da vil gjenstå 36 måneder læretid i et fireårig løp. Elevene med utdanning fra Samernas Utbildningscentrum må i tillegg skaffe seg nødvendige kurs i yrkesteori og fellesfag. Dersom de har fellesfag fra før, for eksempel fra studiespesialiserende retning ved en videregående skole, kan de få ytterligere fratrekk i læretiden.

Det siste nye fra Samernas Utbildningscentrum er nå at styret har besluttet at skolen skal ha høgskoleutdanning innen duodji og samisk språk – en Samisk Duodji og kunsthåndverksskole. Dette ble annonsert i en pressemelding 4. februar 2008.

2.1.2 Læringer i duodji

Næringsutøverne innen duodji har mulighet til å bli registrert i duodjiregisteret. Dette bygger på Hovedavtalen for duodjinæringen som er gjort mellom Sametinget og duodjiorganisasjonene Duojáriid ealáhussearvi og Landsorganisasjonen Sámiid Duodji. I 2006 og i 2007 ble det enighet om en årlig næringsavtale for duodji. Også i 2008 skal det forhandles. De næringsutøverne som er registrert i duodjiregisteret kan søke om driftstilskudd. I artikkel publisert på Sametingets nettsider om driftstilskudd 2008, kan vi se at det er satt av kr 3 000 000 til driftstilskudd i 2008. For å bli tildelt driftstilskudd må duodjibedriften være ”organisert som enkeltpersonforetak” (Kuhmunen 17.01.2008⁸). At duodjibedriftene må være organisert som enkeltpersonforetak gir et bilde av størrelsen på bedriftene og størrelsen

⁸ www.samediggi.no

på investeringer i bedriftene. Dette er en selskapsform der én person er eier. ”Du og bedriften er ett!” (www.bedin.no). Duodjibedriftene er små, investeringene begrensede og det er som regel en eller svært få ansatte.

I intervjusituasjonen fikk vi bekreftet at privatliv og jobb ofte går over i hverandre for bedriftene. Dette gjelder også de bedriftene som har lærlinger. En instruktør kan fortelle oss følgende om å være lærebedrift:

”Jeg vil ikke være lærebedrift flere ganger. Vi har holdt til i mitt lille kjøkken. Jeg leverte søknad for å ordne verksted i garasjen, men søknadsprosessen var så omstendig at det gikk ikke. Papirmølla blir for vanskelig. Jeg måtte jo love noe mange år fremover, og det er jo vanskelig å forutsi lærlingenes ønsker innen dette faget. Nå har jeg lånt penger fra banken selv for å ordne verksted. Må ta litt og litt, men det tar langt tid. Jeg har ingen garantier. Jeg har bedriften og lærlingens verksted midt opp i familien. Bedrifter som tar i mot lærlinger bør ha verksted tilgjengelig. Jeg kan ikke fortsette som lærebedrift. Det er for vanskelig.”

I følge opplæringskontoret⁹ i reindrift og duodji er det på nåværende tidspunkt fire lærlinger i duodji. Til sammenlikning er det 28 løpende lærekontrakter i reindrift. I 2006 var gjennomsnittlig salgsinntekt for duodjiutøverne som deltok i SEGs undersøkelse kr 138 142 (SEG 2007:8).¹⁰ Dette underbygger det de gjennomførte intervjuene viser, nemlig at lærebedriftene i duodji ikke selv har mulighet til å lønne lærlingene, og at lærlingene dermed er avhengig av lønnstilskudd.

Lærlingene i reindrift har en fast og forutsigbar tilskuddsordning. Det er Reindriftsforvaltningen som sørger for at opplæringskontoret fast får to tilskudd i året, i november og juni. Opplæringskontoret sørger videre for at reindriftslærlingene får sin lønn, og rapporterer en gang i året til Reindriftsforvaltningen. I duodji har tilskudd til lærlinger vært prosjektorganisert siden 2004. Dette prosjektet skulle være toårig, var fullfinansiert av Sametinget og skulle være slutt ved utgangen av 2006. Opplæringskontoret har i prosjektet måtte rapportere fire ganger i året til Sametinget. Dette mener opplæringskontoret har vært unødig bruk av ressurser da det normalt er lite endringer i kontraktene i løpet av et år.

Opplæringskontoret forteller videre at da prosjektet med tilskudd til lærlinger i duodji startet opp i 2004, var det en nemnd som sørget for at 10 lærlinger fikk tilbud om lønnstilskudd. To lærlinger har siden oppstart sluttet på grunn av feilvalg, fem har gjennomført og har fagbrev. Tre er ennå lærlinger. Blant de åtte var det en gutt og syv jenter. De fleste lærlingene er fra Finnmark, men en er fra det sørsamiske området. Mange av lærlingene i duodji manglet en del yrkesteorier. Når det blir tegnet kontrakter med lærlinger som ikke har teorien på plass, kan kontraktene vare inntil 4 år og dette var tilfellet for de fleste av lærlingene i duodji som startet i prosjektet. Flere av lærlingene fikk også permisjon i ett år for å gå på Duodjelinjen i Jokkmokk.

Lærlingene har tatt teorikurs gjennom et samarbeid mellom opplæringskontoret og Duodjiinstituttet. Den økonomiske situasjonen etter at prosjektperioden var over i 2006 har likevel vært usikker og uforutsigbar for lærlingene, i følge opplæringskontoret. Nå er imidlertid finansieringa gjennom søknader sikret ut 2008 for lærlingene som ikke er ferdige. Opplæringskontoret har måtte søke Sametinget om midler både i 2007 og 2008 til disse

⁹ Et opplæringskontor administrerer opplæringen til lærlingene på vegne av lærebedriftene.

¹⁰ SEG juni 2007, Länsman og Pedersen: *Duodjinæringens økonomiske situasjon*. I denne undersøkelsen som gjelder 2006 har 30 av 49 registrerte bedrifter i duodjiregisteret deltatt.

lærlingene, for at de skal få fullføre. Dette har skapt usikkerhet og et dårlig rykte for lærlingeordningen i duodji. En instruktør ved en lærebedrift i duodji uttaler følgende:

”Det må ordnes opp i tilskuddene for lærlingene. Ingen tør å ta utdanning når det er usikkert om de får penger. Folk tør ikke å hoppe på dette. Det er veldig dårlig. De har allerede ødelagt for rekruttering. Min lærling har snakket med andre lærlinger, og nå ryktes det at det ikke er liv laga å være lærling i duodji. Mye av inspirasjonen forsvant for min lærling med denne usikkerheten fra år til år. De andre lærlingene, for eksempel i byggfag, vet at de kan bli ferdige, fordi de får penger.” (...)
”Samtidig har jeg opplevd at opplæringskontoret sier at det ikke er penger, mens Sametinget sier at det er penger. Det er kommunikasjonssvikt her. Det er instruktører og lærlinger som må ta støyen for rotet. Folk sier forskjellige ting og man blir veldig oppgitt.”

Problemet med usikker tilskuddsordning blir påpekt av flere instanser: opplæringskontoret, lærebedrifter, lærlinger, Samiske videregående skole og reindriftsskole og Finnmark fylkeskommunes opplæringsavdeling. Ved den videregående skolen i Kautokeino sier en leder: *”Jeg har inntrykk av at det er midler og støtte innen reindrift, men ikke innen duodji.”* Ved Finnmark fylkeskommunes opplæringsavdeling mener de at vanskene med rekruttering henger sammen med dårlige signaler til elevene og miljøet. Rådgiveren på fagopplæringsavdelingen mener at Sametinget ikke har klart å lage varige ordninger: *”Støtten burde i alle fall gå over fem år, slik at lærlingene har forutsigbarhet. To års tilskudd er altfor kort tid. Det som skjer på vg2 og lærlingsituasjonen henger sammen. Stort sett alle lærlinger rekrutteres fra vg2.”*

Opplæringskontoret for reindrift og duodji kan fortelle at det i 2007 var fire søkere som ønsket seg lærlingplass: *”Vi måtte si at vi kan finne bedrifter, men vi har ingen lønnsmidler å tilby lærlingene. Da trakk alle seg. Vi hadde fått klar beskjed om å avslutte prosjektet.”*

Sametinget har lyst ut nye midler til lærlingordning i 2008. Utlysningen er innenfor Verdiskapningsprogrammet for næringskombinasjoner og samisk reiseliv, som ble behandlet i sak 10/08¹¹ i Sametingets plenum. For 2008 settes det av kr 3 375 000 til næringskombinasjoner og kr 1 500 000 til veilederstillinger og lærlinger innen duodji. I vedtaket for denne saken kan vi lese at man prioriterer bedrifter som tar inn lærlinger i ordningen. Man kan også se i vedtaket at kr 1 000 000 er satt til *permanent lærlingordning for duodji* både i 2008 og i 2009. Under utredningen av tiltak 5 som er *permanent lærlingordning for duodji* fremgår det at det er budsjettert med kr 1 000 000 også i 2010. Under tiltak 5 kan vi videre lese: *”For å sikre rekruttering til duodjinæringen er det derfor nødvendig å etablere en fast ordning med lønnstilskudd til lærlingene”. Som ansvarlig står ”lærebedrift eventuelt et opplæringskontor” oppført.*

Sametingets midler til lærlingordningen i duodji forvaltes av Sametingets tilskuddstyre, og midlene er nå lyst ut. I utlysningen publisert 17.01.2008 på Sametingets nettsider www.samediggi.no fremgår det ikke at dette skal være en permanent lærlingordning for duodji. I tildelingskriteriene står blant annet følgende: *”Søknadsfristene er 1. februar og 1. September 2008. Tiltaker skal igangsettes i budsjettåret tilskuddet bevilges og ferdigstilles senest 2 år etter tilskuddsbrevets dato”. Denne begrensningen på to år vil utelukke lærlinger som har behov for en lengre læretid enn to år fra ordningen. Gjennom midlene som er budsjettert også i 2010 og lovnaden om permanent ordning fra Sametinget, vil det være mulig å skape større forutsigbarhet for lærlingene. Sametinget har tydelig ment å lage en varig og*

¹¹ Saken ble behandlet i Sametinget torsdag 28.02.08.

forutsigbar ordning, men dette virker ikke å ha blitt formidlet til de aktuelle aktørene og søkere.

Opplæringskontoret i reindrift og duodji opplever utlysningen i 2008 som forvirrende, og er usikre på hvem som kan søke på disse midlene. *”Det gamle prosjektet er ikke evaluert. Likevel har de starta et nytt prosjekt. Og hvem er det som kan søke på dette? Det er rotete. Første frist er allerede gått ut og vi har ikke søkt. Fristene harmonerer heller ikke for elevene.”*

2.1.2.1 Organisering av lærlingeordningen

Sametinget ønsker gjennom utredningen å se nærmere på organiseringen av lærlingeordningen, og på muligheten for organisering av et opplæringskontor eventuelt lagt til Duodjeinstituhitta. Lærlinger innen duodji er i dag knyttet til Opplæringskontoret i reindrift. Dette opplæringskontoret ble etablert 2. februar 2002. Bak etableringen står aktive reindriftsutøvere som ønsket å inngå samarbeid om opplæringen av lærlinger i reindrift (vedtektene).¹² Kontoret ble i Mars 2007 flyttet til Kautokeino fra Varangerbotn. Fra 2004 har opplæringskontoret i reindrift hatt ansvaret også for duodjilærlingene.

Lærlingene og fagopplæringen er en del av det ordinære videregående utdanningstilbudet. Finnmark fylkeskommune har derfor et ansvar for å følge opp og veilede bedrifter, lærlinger og lærekandidater i Finnmark. En lærling er ikke pålagt å tegne sin egen opplæringskontrakt gjennom et opplæringskontor, men et opplæringskontor skal bidra til effektivitet og kvalitet på opplæringen gjennom et overordnet ansvar og kontinuerlig oppfølging. Etter en gjennomgang av nettsidene til forskjellige opplæringskontor i hele landet, går det igjen at opplæringskontorene arbeider for å fremme faget, driver aktiv oppfølging av lærlingene, koordinerer medlemsbedriftenes opplæringsvirksomhet, tilrettelegger for kurs, samarbeider med skoler og myndigheter, samt driver aktiv markedsføring av faget. Et av opplæringskontorene har på forsiden at ”vår hovedoppgave er å være bindeledd mellom lærlinger, våre medlemsbedrifter og opplæringsavdelingen i fylket”.

Et opplæringskontor blir som regel dannet av en gruppe bedrifter som går sammen og ønsker et opplæringskontor som kan være en felles administrasjon for lærebedriftene. Opplæringskontoret administrerer opplæringen på vegne av bedriftene, og har det øverste ansvaret for lærlingene. Opprettelsen av et opplæringskontor skjer dermed vanligvis etter initiativ fra lærebedriftene. I duodji er situasjonen noe spesiell, da det er svært få og små lærebedrifter. Dannelsen av et opplæringskontor bør likevel ikke skje uten at lærebedriftene og næringsutøvere er sterkt involvert. Det vil ikke være ordinært at DI blir et opplæringskontor uten at lærebedriftene involveres.

Duodji fremstår i dag som et fag som har behov for et opplæringskontor som kan fronte faget, bidra til rekruttering, kompetanseheving og oppfølging av lærlinger og lærebedrifter.

Det står ingenting om duodji i vedtektene til opplæringskontoret som i dag har ansvaret for duodji. Det er heller intet fokus eller informasjon om duodji på kontorets nettside (www.reindriftoopplaering.no). På nettsidene finnes imidlertid god informasjon om lærlingplasser innen reindrift, men ingen informasjon om lærlingplasser i duodji. Opplæringskontoret forklarer dette med at duodji hele tiden har vært et prosjekt, og ikke en

¹² www.reindriftoopplaering.no

fast ordning. De uttaler at de har begrensede ressurser til å drive det omfattende arbeidet som faget, lærlingene og lærebedriftene har behov for innen duodji. Opplæringskontoret uttaler følgende om situasjonen:

”Det er så uforutsigbart med prosjekt i duodji. Vi kan ikke ansette noen for å holde på med det, vi vet jo ikke om vi har midler til året etter. Dersom tilskuddet hadde vært fast, kunne vi hatt en stilling til. Ut fra denne utlysningen i 2008 er det vanskelig å ansette noen. Kunne kanskje hatt noen i 30 % stilling i to år, men hvordan få kvalifiserte folk til noe sånt? Vi kan ikke vente at noen skal si opp jobben sin for ei 30 % stilling. Sametinget må bestemme seg for hva de vil. Det er mye bra på plass i dette opplæringskontoret nå. Det skal mye til for å bygge opp et så bra system. Det tar tid. Nå er dette et velfungerende kontor med systemet på plass. Vi vil gjerne administrere ordningen med lærlinger i duodji. Dette er innenfor videregående opplæring, og man må ha kompetanse til dette. Det må være et kontor som tar seg av ordningen, slik som i reindrift.”

I tillegg til at tilskudd til duodji bør bli en fast og stabil ordning, kan man tenke alternativt på organiseringen av oppfølgingen av lærlinger, lærebedrifter og markedsføring av faget. Opplæringskontoret for reindrift og duodji og Duodjiinstituttet har sammenfallende interesser og mål. Duodjiinstituttet er en stiftelse som har som formål å utvikle duodji som håndverk og næring. De har kontor og verksted i Kautokeino i det nordsamiske området og på Snåsa i det Sørsamiske området.¹³ Duodjiinstituttet synes å ha en sterk fagtilhørighet til duodji og kompetanse innen veiledning, mens opplæringskontoret innehar rutiner og kompetanse på fagopplæring. Et samarbeid mellom disse kan styrke duodji og fagopplæringen. Intervjuene med aktørene støtter en slik tanke. Direktør ved Duodjiinstituttet, Inga Hermansen, uttaler følgende om fagopplæringen i duodji:

”Jeg vet at de som jobber på opplæringskontoret i reindrift er flinke. Det er likevel vanskelig for opplæringskontoret å følge opp alle lærlingene. Der kan Duodjiinstituttet samarbeide med opplæringskontoret. Vi ønsker jo nå å opprette veilederstillinger over hele det samiske området. Disse veilederne kan følge opp lærlingene. Veilederne våre kan være første ledd der ute. Vi skal ha veiledere både i Finnmark, Troms, Nordland og i Trøndelag. Det vil koste noe. Det må legges inn ressurser til dette i så fall. Men vi er positive til å ta større ansvar for fagopplæring, gjerne gjennom en delt ordning.”

Styreleder i Duodjiinstituttet, Regnor Solbakk, bekrefter den positive holdningen til å ta et ansvar for fagopplæring: *”Det kan godt være større tilknytning mellom Duodjiinstituttet og fagopplæring”*.

For lærlingene og bedriftene i sør er avstanden til Kautokeino, der opplæringskontoret er lokalisert, stor. Et samarbeidet mellom opplæringskontoret og Duodjiinstituttet, som allerede har en veilederstilling også i sør, vil kunne åpne muligheter for tettere oppfølging av lærlinger i sør. En instruktør ved en lærebedrift i det sørsamiske området kan fortelle at hun har følt seg svært alene med opplæringen:

”Det bør være en egen oppfølging for Sørsamisk område. Man må ha noen som kan faget innom. Jeg har opplevd at det har vært vanskelig å få svar på opplæringskontoret. Da har jeg tatt kontakt med fylket i Finnmark. Fylkeskommunen her har ikke peiling på duodji, men de har vært innom. Har ikke Sametinget noen interesse av å høre hvordan det går? De må ha veldig tillit til instruktør og bedriften. Jeg har hatt det bekvemt – ingen har sjekket hva jeg har gjort.”

¹³ www.duodji.info Mer informasjon om Duodjiinstituttet vil følge senere i utredningen.

Næringsorganisasjonen Duojáriid ealáhussearvi (DeS) stiller seg ikke positiv til at et opplæringskontor skal knyttes til DI. Organisasjonen uttaler følgende: *”En holder på å utrede DI sitt arbeid og virke, og det er knyttet stor usikkerhet til dette, så derfor bør en ikke tillegge DI nye oppgaver.”* De mener likevel at opplæringskontoret for reindrift ikke bør fortsette å ha ansvaret for læringene i duodji, men at det bør opprettes et eget opplæringskontor til dette.

Innsamlet data bekrefter at det vil være av stor betydning å ha et opplæringskontor, uansett lokalisering. Rådgiver Nils Ole Pettersen som har stor erfaring fra arbeidet med fagopplæring understreker betydningen av et opplæringskontor: *”Den beste organiseringen av lærlinger vil være gjennom et opplæringskontor. Opplæringskontoret må få det hele og fulle ansvaret for å ta inn lærlinger og administreringen rundt tilskuddordningen”*. Et opplæringskontor kan ikke kun ha den duodjifaglige erfaringen, men må kjenne videregående opplæring og systemet rundt fagopplæring. Pettersen forteller at det ikke holder at lærebedriftene kan yrket sitt, men at det stilles formelle og skriftlige krav. For eksempel skal det gjennom Kunnskapsløftet gjennomføres vurderingssamtaler, og skriftlige halvårige vurderingssamtaler skal innsendes fylkeskommunen. Forut for Sametingets prosjekt med tilskuddordning som startet i 2004 ble det opprettet en arbeidsgruppe som skulle se på best mulig organisering av tilskuddordning og opplæring for lærlinger. Arbeidsgruppa besto av to representanter fra Sametinget, en representant fra Troms fylkeskommune og en representant for Finnmark fylkeskommune. Pettersen satt i arbeidsgruppa, og kan fortelle at konklusjonen var entydig: opplæringa måtte foregå gjennom et opplæringskontor. En prosjektrapport ble levert til Sametinget rundt 2002.

Den ordinære opprettelsen av et opplæringskontor skjer etter initiativ fra lærebedriftene. Et opplæringskontor kan også være flerfaglig, slik opplæringskontoret for reindrift og duodji har vært de siste årene.

2.1.2.2 Lærlingen, lærebedriften og rekruttering

Det er i dag svært få lærlinger i duodji. Mange av våre informanter har understreket at en stabil tilskuddordning er det viktigste tiltaket for å øke rekrutteringen. I følge opplæringskontoret i reindrift og duodji er det seks stykker som har vk1 duodji (før Kunnskapsløftet, tilsvarende vg2 design og duodji), og som ikke har startet som lærling på grunn av utrygg tilskuddordning. Men også andre forhold trekkes frem. En instruktør sier følgende:

”Lærlingen min har vært litt isolert og burde ha kunnet treffe de andre lærlingene minst to ganger i året. Det er veldig viktig. Nå har de kun snakket på mobilen, og har sagt at de ønsker å treffe hverandre. (...) Jeg har sendt lærlingen min litt rundt for å se på andre bedrifter. Det er positivt med litt utveksling, slik at lærlingen kan være noen uker på andre steder for å lære seg annet. Jo bredere kunnskap du får jo bedre. Det kan bli ensformig å være kun i en bedrift”

Landssekretær i næringsorganisasjonen Samiid duodji, Magnhild Mathisen viser til tidligere erfaringer med lærlinger. Dette var et samarbeid mellom fylkeskommuner, bedrifter og opplæringskontor, gjerne på tvers av kommune og fylkesgrenser. Lærlingene ruller slik at de er på forskjellige lærebedrifter i læretida: *”De trenger å lære forskjellige ting og det skaper en samling av ungdommene. Det har vært gode erfaringer før med dette.”*

En svært positiv lærling i Kautokeino, mener det er mangel på verdier og kultur rundt duodji som gjør at få ungdommer velger faget.

”Dette handler om verdiskapning. Det handler om å verdsette flere hundre års kunnskap. Ungdommene ser ikke verdien. Også er det vanskelig å få jobb. Nesten alt var borte, men nå kommer det tilbake igjen, litt og litt. Jeg har det rundt meg hele tiden. Jeg trives veldig godt med å være

lærling i duodji. Det er fritt. Ikke noe åtte til fire jobb. Det passer meg. Jeg får 5000 kroner i lærlinglønn og det hadde vært vanskelig uten det. Jeg er ferdig i august og jeg skal begynne på bachelor i duodji.” (...) ”Det har fungert bra med opplæringskontoret, også var det bra å få teorien gjennom kurset på Duodjiinstituttet”

Intervjuene viser også mange positive erfaringer med fagopplæring i duodji. Disse erfaringene bør frontes. For eksempel sier en instruktør ved lærebedrift i duodji at:

”Det er veldig interessant å være lærebedrift. Det er moro å lære videre. Det passer bedre å være i lære enn å være på skole når det gjelder duodji. Det blir mye teori og papir på skolen”

I tillegg til de årsakene som allerede er nevnt, har stort sett alle informantene forslag på tiltak for å øke rekrutteringen til duodji. Under følger en oppsummering av noen av disse:

- Man må ha mer fokus på og informasjon om mulighetene innen duodji.
- Den videregående skolen i Kautokeino må jobbe mer med informasjon til andre miljøer og skoler enn bare i Kautokeino. De må også fornye innhold og renommé.
- Man bør hente inspirasjon fra Sverige og skape et marked for duodji.
- Man bør promotere duodji på samme måte som man gjorde med reindrift for 10 – 15 år siden.
- Man må skape et marked for duodji.
- Lønnen til instruktørene og lærlingene må økes.
- Ungdommene må få god informasjon om duodji.
- Lærebedriftene må ha en god verkstedsituasjon.
- Det må bli lønnsomt å drive med duodji.
- Håndverk må styrkes i barne- og ungdomsskolen.
- Man må skape interesse for duodji og husflid generelt.
- Man må satse på ny design og ny bruk av tradisjonelle symboler.
- Man må drive markedsføring.
- Man må tenke alternativt på yrkesfagsmodellen, spesielt på de praktisk estetiske fagene og de verneverdige fagene.
- Det burde være dialog mellom instruktører.
- Man bør se på muligheten for en mesterbrevordning¹⁴.
- Man bør ha stipend for unge duodjiutøvere
- Det bør etableres et oppfølgingssystem for lærlingene etter at læreperioden er over.
- Sørsamisk område må følges spesielt opp når det gjelder verksteder og lærebedrifter

3 Veiledning og bistand for duodjiutøvere

3.1 Duodjeinstituhitta som utviklings- og kompetansesenter

Sametinget har bedt spesielt om en vurdering av Duodjeinstituhitta (DI). DIs organisasjonsmodell, samt deres ansvar for kompetanse, utvikling og næringsutvikling skal vurderes.

3.1.1 Stiftelsen Duodjiinstituttet

I vedtektene¹⁵ til Duodjiinstituttet (DI) kan vi lese følgende:

”Stiftelsen Duodjeinstituhitta er en frittstående og selvstendig organisasjon opprettet ved innskudd fra stiftere som kan være Sámi Duodji, andre institusjoner, bedrifter, personer, forsknings- og undervisningsinstitusjoner med arbeidsfelt innen duodji og beslektet håndverks- og industriproduksjon.”

”Stiftelsens formål er å utvikle duodji som håndverk og næring og ved det bidra til at det skapes næringsutvikling og nye arbeidsplasser basert på samiske håndverkstradisjoner. Stiftelsen skal i denne sammenheng medvirke til å utvikle og bistå med fagkompetanse innen Duodji, yte bistand til produktutvikling og produksjonsveiledning, initiere og delta i forsøks- og utviklingstiltak. Stiftelsen skal legge stor vekt på at dette utviklingsarbeidet kan skje i et nært og aktivt samarbeid med stiftere, andre foreninger, bedrifter og enkeltpersoner tilknyttet duodjivirksomhet, samiske forsknings- og utdanningsmiljø og offentlige tiltaksorganer.”

DI ble stiftet i 1993. I følge styreleder i DI, Regnor Solbakk ble DI skilt ut fra næringsorganisasjonen Samiid duodji og ble en ideell organisasjon. Samiid duodji ble støttet av det offentlige, og overførte ressurser til DI for at de skulle ta over det utøvende. Dermed ble Samiid Duodji en av de to største stifterne. SIVA var den andre, og de andre stifterne ble symbolsk med. Hovedkontoret for stiftelsen er i Kautokeino. Videre kan vi lese på nettsidene www.duodji.info om DI at det skal være et *landsomfattende* teknisk/ faglig kompetansemiljø innen duodji.

I Kautokeino er direktør Inga Hermansen ansatt i full stilling og Marit Gaup Eira ansatt i 50 % stilling. DI har også en avdeling i Snåsa. Den ansatte i Snåsa, Nils Ove Gustavson, oppgir at han har 37 % stilling. I utgangspunktet skal DI ha en hel veilederstilling i Snåsa og 1,5 stillinger i Kautokeino, men i praksis er det ansatte i knappe to stillinger. I 2005 hadde DI seks personer fast tilsatt fordelt på 3,5 stillinger. I årsmeldingen for 2005 kan vi se at styret fant det nødvendig å dra inn stillinger tilsvarende 1,5 årsverk med virkning fra 1.10.2005. DI leier lokalene i Kautokeino av SIVA, og har verksted, arbeidsrom, våtrom, undervisningsrom og kontorer. I Snåsa leier DI lokaler hos Saemien Sijte, og lokalene består av et kontor og verksted.¹⁶ Også direktøren må i det daglige drive praktisk veiledning, og da Finnnot Consult besøkte DI måtte vi utsette intervjuet noe, fordi direktøren måtte hjelpe en utøver med å bruke maskinen som garver reinskinn.

¹⁵ Vedtekter for Stiftelsen Duodjeinstituhitta www.duodji.info. Vedtektene er ”Vedtatt i konstituerende stiftelsesmøte 16. april 1993 i Guovdageaidnu, med senere endring vedtatt i rådsmøte den 1.juni 1995, og på rådsmøte 18. mai 1998 i Guovdageaidnu.”

¹⁶ Rapport duodji 2005 av Duodjiinstituhitta

Direktøren forteller at bakgrunnen for opprettelsen av DI var en undersøkelse som viste at det var behov for et kompetanse- og utviklingssenter som skulle ivareta den praktiske og teoretiske delen av duodji. Noodt & Reiding gjorde en utredning som konkluderte med valg av organisasjonsform. Hovedkontoret ble opprettet i Kautokeino, fordi det var flest duodjiutøvere i denne kommunen.

Av årsmeldingen 2006 fra DI kan vi se at stiftelseskapitalen er totalt kr 604 500, - og er fordelt som følger:

- Næringsorganisasjonen Samiid Duodji: kr 450 000
- SIVA – Selskapet for industrivekst: kr 150 000
- Sami Instituhtta/ Nordisk Samisk Institutt: kr 1 500
- Sami allaskuvla/ Samisk høgskole: kr 1 500
- Samisk reindriftsskole og videregående skole: kr 1 500

Sametinget finansierer driften av DI gjennom tilskudd, og årsmeldingen fra 2006 viser at bevilgningen i 2005 var på kr 1 800 000. I 2006 økte bevilgningen til kr 1 950 000. I 2007 var bevilgningen på kr 2 005 000, mens det for 2008 er bevilget kr 2 009 000. I følge direktøren kommer andre inntekter fra prosjekter. Andre inntekter enn bevilgningen fra Sametinget utgjorde i 2005 kr 239 363 og i 2006 kr 324 477. I vedtektene for Stiftelsen Duodjeinstituhtta står det i § 4 at ”Stiftelsens virksomhet skal finansieres ved inntekter fra utviklingsoppdrag, kurs, veiledning, leieinntekter og ved statlig grunnfinansiering”.

SIVA førte opp et stort bygg i Kautokeino som var tiltenkt bare duodji og DI. I følge styreleder har dette blitt et stort problem for DI. Han uttaler:

”Det var dumt at SIVA bygget et stort hus. Det holdt på å bli døden for Duodjiinstituttet. Husleien ble så stor. Vi har 800 – 900 000 i underskudd, akkumulert over tid på grunn av den store husleien. Styret har slitt med dette. Lokalene er kjempefine, men hele bygget kunne ikke brukes til duodji. Det er ikke lønnsomt. Salgsorganer gikk konkurs.” (...) ”SIVA er ansvarlig for huset og leier det ut. Vi betaler 400 – 500 000 i husleie. Det er mye for oss og har vært et problem hele veien. Verkstedene brukes også av reindriftsutøverne. Det er gratis for alle. Vi har prøvd å ta betalt, men det har ikke fungert. (...) Vi klarer ikke å ordne opp i dette underskuddet, men vi klarer å holde det gående med det beløpet man får fra Sametinget.” (...) ”Det var underskuddet som gjorde at man måtte kutte to stillinger for to år siden. Vi har tatt en halv stilling tilbake i Snåsa.”

Regnskapsstall fra Brønnøysundregisteret bekrefter at stiftelsen per 31.12.2006 har et udekket tap på kr 923 064. Dette er et underskudd som er akkumulert over lang tid. Den langsiktige gjelda på 500 000 er til SIVA. Styreleder forteller at underskuddet kommer som følge av høy husleie og har fulgt DI i lang tid. I følge en ansatt i SIVA med ansvar for eiendom, ble bygget som DI leier overført til et annet selskap for 3 – 4 år siden. Det nye selskapet heter SIVA Eiendom Holding AS, mens den langsiktige gjelda er til det opprinnelige SIVA - selskapet.

3.1.1.1 Informantenes innspill om eierskap

Sametinget har bedt om en spesiell vurdering av organisasjonsmodellen i DI og om andre eierforhold kan være mer hensiktsmessige enn dagens. I budsinnbydelsen kan vi lese: ”I dette ligger en særskilt vurdering om Samisk høgskole er aktuell som eier og om Duojáriid ealáhussearvi skal være en deleier”.

I intervjuene med DI og med Samisk høgskole har vi tatt opp muligheten for at Samisk høgskole kan være eier av DI. Styreleder i DI uttaler at det kunne være positivt for duodji dersom Samisk høgskole hadde vært hovedeier, men at det vil være problematisk dersom midlene går til studenter og ikke til næringsutøvere.

Direktøren for DI er mer skeptisk til en slik organisering:

”Høgskolen har helt andre lover og regler. Sjansen til kurs og bruk av verksteder vil gå bort. Vi vil ikke ha samme frihet til å drive Instituttet dersom Samisk høgskole eier. Jeg tror ikke utøverne ville kommet. Det ville ødelegge intensjonene med den praktiske delen av duodji. Vi ville miste friheten til å reise rundt og gi den faglige støtten som utøverne trenger. Dagens organisering fungerer bra. Dagens organisering er bra for utøverne. Høgskolen kan også bruke verkstedene. Utøverne våre identifiserer seg ikke med høgskolen og vil ikke komme hit dersom dette er en del av høgskolen. Det er et steg for mange å komme hit også nå. Hva er det viktige med at høgskolen eier? Utøverne føler et eierforhold til DI i dag gjennom Samiid Duodji”.

En mannlig utøver som brukte verkstedet på DI da vi var der, sa følgende om Samisk høgskole som mulig eier av DI:

”Jeg ville ikke brukt lokalene så mye dersom det hadde vært høgskolen som var eier. Da ville terskelen vært høyere. Jeg vet at de har utstyr på videregående og på høgskolen, men det er ikke naturlig for oss næringsutøvere å dra dit.”

Samisk høgskole er positive til å være hovedeier av DI, forutsatt at Sametinget fortsatt vil gi tilskudd til drift. Høgskolen er klar på at de selv ikke har midler til drift av DI. Leder ved Samisk høgskole begrunner sin positive holdning med disse uttalelsene:

”Samisk høgskole har også andre enheter underlagt seg, som for eksempel SeAD (Samisk Spesialpedagogisk støttenhet) og NSI (Nordisk samisk institutt). Jeg tror at det vil kunne støtte opp under tilbudene vi har og profileringen av faget og de mulighetene det gir. Det kan løfte Duodjeinstituttet opp til et mer utviklings- og vitenskapelig nivå enn nå. Dersom man skal drive utvikling må man ha et miljø som både har praktisk utøving, men også kontakten med det vitenskapelige og da er det bra med et miljø som driver utvikling. Det vil også gi større sjanse for å skaffe eksterne midler dersom Duodjeinstituttet og høgskolen står sammen. Vi kan støtte hverandre opp gjennom en slik eierstruktur.”

Det er to næringsorganisasjoner innen duodji. Samiid duodji har eksistert lenge, og har tette bånd til DI gjennom historikken og eierskapet. Duojáriid ealáhussearvi (DeS) ble opprettet i 1998, og er ikke representert i styret for DI. For at de 70 næringsutøverne¹⁷ som er medlemmer i DeS også skal få et nært forhold til DI, synes det hensiktsmessig at også DeS har et formelt bånd til DI. Dette skillet mellom organisasjonene rundt instituttet som skal utvikle næringen kan også virke konfliktskapende.

¹⁷ Tall per 16.05.2008

3.1.1.2 Måloppnåelse

Sentralt i DIs vedtekter står formålet med stiftelsen. I en vurdering av organisasjonsformens hensiktsmessighet er det dermed sentralt å se på måloppnåelsen. Vedtektene sier blant annet om formålet at ”*Stiftelsens formål er å utvikle duodji som håndverk og næring og ved det bidra til at det skapes næringsutvikling og nye arbeidsplasser basert på samiske håndverkstradisjoner.*”

For å kartlegge måloppnåelse for Duodjeinstituttet er det relevant å se på utviklingen i næringen de siste årene. Duodjiregisteret gir en oversikt over antall profesjonelle duodjiutøvere. Duodjiutøvere i registeret må oppfylle følgende krav (Sametingets internetside 18.12.07 av John - Marcus Kuhmunen):

- ”- at søker må oppfylle kriterier for registrering i samemantallet, men trenger ikke å være innført i mantallet. I spesielle tilfeller kan det dispenseres fra dette kravet.
- å ha et enkeltpersonsforetak og være innført i merverdiavgiftsmanntallet
- omsetting av egenprodusert duodji basert på samisk kultur og tradisjoner på minimum kr 50 000 eks. mva.
- dokumentasjon ved egenerklæring om realkompetanse og/eller dokumentasjon av formell kompetanse i samisk duodji”

SEG produserte i juni 2007 rapporten *Duodjinæringens økonomiske situasjon*. I 2005 var det 34 registrerte i duodjiregisteret, i 2006 var det 49 (SEG 2007:6) og i 2007 var det 59 registrerte (informasjon fra Sametinget). I SEGs undersøkelse, som gjelder 2006, har 30 av 49 registrerte i duodjiregisteret svart på undersøkelsen. Denne undersøkelsen viser at gjennomsnittlig salgsinntekt for disse utøverne har økt fra kr 117 721 i 2005 til kr 138 142 i 2006 (SEG 2007:8).

Duodjiregisteret og SEGs undersøkelse fra 2007 gir dermed et bilde av en positiv utvikling i næringen. Flere har registrert seg i duodjiregisteret og salgsinntekten for utøverne har økt. SEG konkluderer også i sin rapport (SEG 2007:6) med at det er positive tendenser i næringen. Blant de som har svart på SEGs undersøkelse (30 av de 49 registrerte) har det skjedd en fordobling av gjennomsnittlig driftsresultat fra 2005 til 2006. De har også registrert en fordobling av antall utøvere som har en salgsinntekt på over 250 000 blant respondentene.

Dette positive bildet av utviklingen i næringen er likevel med forbehold. Ikke alle duodjiutøvere er registrert i duodjiregisteret. For eksempel kan ikke utøverne som har organisasjonsformen AS registrere seg. De utøverne som har en omsetning under kr 50 000 kan heller ikke registrere seg. Det har kommet reaksjoner på begge disse kriteriene, som viser at duodjiregisteret ikke gir et fullstendig bilde av antall utøvere i næringen. For eksempel kan vi lese i en artikkel på NRK Internett Sámi Radio (21.05.2007) at Inga Porsanger i Inka AS har blitt avvist flere ganger når hun har søkt medlemskap i duodjiregisteret på grunn av selskapsformen. I artikkelen kan vi også lese at: ”I følge Sametinget er omlag 110 søkere blitt avvist. Hovedårsaken er at utøverne ikke har solgt for mer enn 50.000 kroner.”

For å få et mer helhetlig bilde av duodjinæringen har næringsansvarlige i de åtte kommunene i Samisk forvaltningsområde blitt intervjuet i forbindelse med denne utredningen. Forvaltningsområdet for samisk språk inkluderer følgende kommuner:

- Kautokeino - Guovdageaidnu
- Karasjok - Kárášjohka
- Tana - Deatnu
- Porsanger - Porsáŋgu
- Nesseby - Unjárga
- Kåfjord - Gáivuotna
- Tysfjord – Divttasvuodna
- Snåsa

Ingen av disse kommunene har ført oversikt over utviklingen innen duodjinæringen de siste årene, men de fleste har likevel en viss oversikt over næringsutøvere. Porsanger, Kåfjord, Nesseby, Tysfjord og Tana sier at de har mellom 0 og 4 utøvere som driver med duodji på heltid. Snåsa sier at de ikke vet hvor mange heltidsutøvere de har. I Karasjok viser bedriftsoversikten at 13 driver med duodji/ husflid/ håndverk. I Kautokeino viser oversikten over næringslivet 5 bedrifter som driver med duodjirelatert næring.

Av de åtte kommunene er det fem som kan si noe om utviklingen i næringen de siste årene. Av disse sier fire kommuner at det er en positiv utvikling i næringen med økning i antall bedrifter og utøvere (Snåsa, Kåfjord, Nesseby, Tysfjord), mens en kommune (Karasjok) viser til tilbakegang i antall bedrifter.

Statistisk sentralbyrå har mangelfull informasjonen om duodji som næring. Hvert år utarbeides det Samisk statistikk som blant annet viser statistikk vedrørende fiske og reindrift. Det står imidlertid ingenting om duodji i rapporten. Det bør tas initiativ til at duodji også inngår i statistikken, slik at man kan få et klarere bilde av utviklingen i næringen.

Det begrensede omfanget av data peker likvel i positiv retning for utviklingen i næringen totalt. Om denne utviklingen skyldes Duodjeinstituttet er det ikke grunnlag for å si.

Av de åtte intervjuede kommunene sier seks kommuner at de vet lite om DI. To kommuner sier at de ikke kjenner til DI. Alle åtte kommunene sier at de har for liten kjennskap til DI for å uttale seg om arbeidet de gjør. Også i kommuneadministrasjonen i Kautokeino og i Karasjok sier de at de ikke har kunnskap om hva DI gjør. Karasjok kommune uttaler at de gjerne vil ha mer informasjon om DI. I Snåsa kommune sier næringskonsulenten at han ikke har hørt om DI.

DI selv bekrefter at de har mye ugjort. Direktøren uttaler: ” med de få ressursene vi har, så når vi ikke målet (...)” ”Vi har ikke ressurser til å utvikle næringen. Vi sliter med informasjon på grunn av kapasiteten. Vi har ikke tid til å vedlikeholde nettsiden. Vi burde hatt midler til en informasjonskonsulent”. Styreleder mener heller ikke at DI har nådd alle sine mål innen markedsføring og produktutvikling.

Både direktør og styreleder ved DI mener DI utretter mye. I årsmeldingen for 2006 kan vi se oversikt over aktivitetene i 2006:

- Veiledning: ”Antall slike henvendelser antas å ha ligget på samme nivå som tidligere, det vil se veiledning og informasjon til ca 1400, herav ca. 1100 henvendelser i Kautokeino og 300 i Snåsa. Henvendelsene fordeler seg på områder over hele Sápmi.”
- 5 ukers kurs med opptil 12 samlinger i laging av hornkniv
- Teorikurs for privatister, lærlinger og andre. Varighet 5 mnd.
- Datakurs for duodjiutøvere.
- Prosjekter – et utvalg (midler fra offentlige instanser): Nordlige dimensjonens folketradisjonsnettverk, Nordisk duodji- og kunstverkutstilling.

Styreleder trekker frem den individuelle veiledningen og kursene som styrkene til DI. Direktøren har supplert en del aktiviteter som ikke kommer frem i årsmeldinga for 2006:

- Markedsføringsprosjekt for utøvere gjennom hurtigrutetur
- Koftekurs for ungdom
- Diskusjonspartner for Bugøyfjord verksted
- Diskusjonspartner for et lite utsalgssted i Porsanger
- Skolebesøk
- Medlem i opplæringsråd for design og håndverk
- Utvikling av kofte i Porsanger
- Nettbutikk for duodjiutøvere på engelsk og norsk

Landssekretær i Samiid Duodji, Magnhild Mathisen, mener at det kun er DI som kan ha dette ansvaret for duodji. ”Det finnes ingen andre som kan organisere verkstedene”. Hun kan heller ikke se noen annen organisering for DI, men mener DI kunne vært brukt til mye mer enn det som er tilfellet i dag. Hun skulle gjerne sett større aktivitet innen veiledning, kurs, lærlinger, utvikling av duodji, forskning, informasjon om produkter, tradisjonell kunnskap, salg, merkevarebygging, markedsføring og produktutvikling. Løsningen på dette mener hun er flere ansatte på DI.

Duojáriid ealáhussearvi har svart på spørsmål om DI¹⁸ per e post, og uttaler følgende om DI: ”Tror ikke DI har utviklet duodji som næring. Tror de er med på konkurransevidning innenfor duodjinæringen, da de duojarat som har tilknytning til DI får fri tilgang til maskiner og utstyr, samt materialer kostnadsfritt.”

¹⁸ E post 09.05.2008

I utredningen har vi intervjuet 10 næringsutøvere fra forskjellige deler av Sapmi. To av utøverne traff vi på DI i Kautokeino. Av de åtte utøverne som vi ikke har hatt kontakt med gjennom DI, sier de dette om forholdet til DI:

- To utøvere sier de ikke kjenner DI
- En utøver sier at de vet lite om DI
- To utøvere sier at de har hørt om DI, men ikke mer.
- En sier at de har hatt litt kontakt og får informasjon
- En sier at de har et greit forhold til DI
- 1 utøver sier at de har forsøkt å få veiledning fra DI men ikke har lyktes

De to utøverne vi traff på DI var begge veldig fornøyde med å kunne bruke verkstedene på DI og få veiledning.

Vi kan gjennom denne studien se at DI arbeider med duodji i den retningen vedtektene har pekt ut, men at formålet er omfattende og at de ikke får utrettet så mye som ønskelig. Mange har påpekt at DI har mangel på ansatte som kan gjøre jobben, og at mye derfor blir stående utgjort.

3.1.2 Vurderinger om organiseringen av Duodjeinstituhta

Organiseringen stiftelse utelukker at man kan snakke om eierskap. I § 3 i stiftelsesloven kan vi se at: *"Når stiftelsen er opprettet, jf. § 2, har oppretteren ikke lenger rådighet over formuesverdien som er overført stiftelsen."* Stifterne kan fremdeles ha en begrenset kontroll over stiftelsen gjennom valg av styret. Alle stifterne er i DI representert i rådsforsamlingen, og det er rådsforsamlingen som velger styret.

Det er styrets ansvar at DI drives i samsvar med formålet. Det er imidlertid klart at formålet for DI i dag er for omfattende til å etterleves fullt ut, og at vedtektene av den grunn må revideres. Gjennom en vedtektsendring kan også styrets sammensetning forandres. Nye medlemmer, for eksempel Duojarid EaláhusSearvi og Sametinget, vil da kunne få plass i styret.

Dersom Samisk høgskole skal kunne bli hovedeier og Duojarid EaláhusSearvi skal ha en begrenset eierandel, må organisasjonen skifte selskapsform. Rådsforsamlingen må etter uttalelse fra styret oppløse stiftelsen. Fremgangsmåte for dette er beskrevet i vedtektene for DI og stiftelsesloven.

Alternativ organisasjonsform kan være Aksjeselskap (AS). Et AS er en veletablert selskapsform som gjennom aksjeloven vil gi eierne en forutsigbar ansvarsfordeling mellom eier, styre og administrasjon.

DI's gjeld er i dag langt høyere enn verdien av DI's eiendeler. DI må enten tilføres frisk kapital eller sanere gjeld for å skape gode økonomiske rammebetingelser.

Det er vår vurdering at selskapsformen, stiftelse eller aksjeselskap, ikke er avgjørende for DI's fremtidige utvikling. Det sentrale er at ledelsen (styret og administrasjon) har en klar forståelse av i hvilken grad DI's målsetninger er realiserbare innen de økonomiske rammene de har til rådighet.

3.2 Veiledning og verksteder

Sametinget har i bestillingen bedt om en beskrivelse av dagens situasjon for duodjiutøvere når det gjelder veiledning, og eventuelt foreslå forbedringer innen veiledning. Det skal også vurderes om etablering av felles verksteder og veilederstillinger kan dekke kompetansebehovet i duodjinæringen.

I følge næringsorganisasjonen Samiid Duodji ved landssekretær Magnhild Mathisen, får duodjiutøvere liten veiledning. Hun mener situasjonen for utøvere i Kautokeino er bedre enn for øvrig i landet. Næringsorganisasjonen gir veiledning, men har ikke stor kapasitet. Hun forteller at hun har kapasitet til å veilede 1 – 2 utøvere i året. I følge Mathisen er det ikke noe nettverk på landsbasis, og at det er et savn: *”Utøvere trenger hjelp til: produktutvikling, start, bedriftsplaner, regnskap og budsjett, finansieringskilder, søknadsprosesser, design, patentbeskyttelse og marked”*. Hun forteller samtidig at DI har et pågående prosjekt om salg på Internett og understreker at dette er et viktig prosjekt. Når det gjelder verksteder mener hun det burde vært flere og at utøvere kan samarbeide med kommuner om eierskapet. Mathisen viser til Grønland som et eksempel, der det selges fra verksteder og omsettes for store beløp hvert år. På Grønland tar de egenandel for å få plass i et verksted. Hun mener denne ordningen bør vurderes i Norge også.

Den andre næringsorganisasjonen, Duojáriid ealáhusSearvi (DeS) mener at veiledningsvirksomheten bør knyttes til de enkelte duodjibedriftene, da det er de som gir veiledning til lærlinger. Organisasjonen skriver i intervju gjennom e - post at: *”De fleste duojarat har kompetanse i duodjifaget, men de mangler kompetanse i å etablere og drive egne bedrifter. Dette viser blant annet den store andelen av duodjisøknader som fikk avslag fra Sametinget, og Tilskuddsstyret uttalte at søknadene ikke var gode nok. Det var mange duodjiutøvere som hadde søkt om midler, og som ønsket å satse på duodji, men de hadde trengt hjelp til arbeidet med konseptutvikling og utforming av søknader.”* DeS mener at felles, offentlige verksteder vil være konkurransevridende, da noen utøvere har gjort egne investeringer i maskiner og utstyr, mens andre kan bruke utstyr som det offentlig finansierer. Organisasjonen skriver at: *”Fellesverksteder som det offentlige driver vil aldri bli lønnsomme. Det bør gis tilskudd til enkeltpersoner som kan investere i maskiner, og leie disse ut til de duodjiutøvere som har behov. Fellesverksteder er til nytte for duodjiutøvere som driver på hobbybasis.”*

Blant de intervjuede næringsutøverne er det ni stykker som har uttalt seg om veiledningssituasjonen. De sier følgende om hvordan situasjonen innen veiledning er for duodjiutøvere:

- utøver fra Sørsamiske område: fått noe veiledning fra Sametinget, Innovasjon Norge og kommunen på økonomiske forhold
- utøver fra Tysfjord kommune: det eksisterer ikke noe tilbud om veiledning
- utøver fra Troms: fått veiledning fra husflidslaget i Manndalen
- utøver fra Øst – Finnmark: fått veiledning fra næringsorganisasjon
- utøver fra Øst – Finnmark: kjenner ikke til noe tilbud innen veiledning
- utøver fra Kautokeino: vet ikke hvor man kan få veiledning
- utøver fra Karasjok: vet ikke hvor man kan få veiledning
- De 2 utøverne fra Kautokeino på verkstedet på DI: får veiledning på DI

Samtidig sier to av disse utøverne at de ikke har behov for verken veiledning eller nettverk. Flere av utøverne gir uttrykk for at nærhet til verksted er viktig for dem. Et eksempel på at dette kan bli problematisk i forhold til de store avstandene i det samiske området, er DIs verksted i Snåsa. Dette verkstedet er lokalisert i Snåsa og skal dekke behovet i Sørsamisk område. En utøver fra Sør – Trøndelag kan fortelle om verkstedet i Snåsa: *”Det er 25 mil dit. Jeg har aldri vært der.”* Hun kunne veldig gjerne tenke seg et verksted, men mener det er vanskelig å finne en god lokalisering. Det meste blir for langt unna. Det hun mener hadde vært best for de fleste i det Sørsamiske området, ville vært et verksted lokalisert i Trondheim. Veilederen som er ansatt på DI i Snåsa sier at de ikke har så stor pågang *”(...) men hadde vi fått vært rundt litt hadde det nok blitt mer”*.

Mange av de næringsansvarlige i kommunene påpeker store avstander til kompetansesenter og verksted som et problem, og at verksted og kompetansesenter derfor fort blir et tilbud for de som er i det nærmeste området. I Kåfjord sier næringskonsulenten at kystkommunene hadde trengt et kontor for duodji, gjerne i Kåfjord. *”Avstanden er for stor mellom kyst og indre Finnmark”*.

Samtidig er seks av de intervjuede kommunene positive til verksteder og har registrert et ønske og et behov for dette blant duodjiutøverne i kommunen. Blant annet i Karasjok kom det frem på et nylig avholdt møte for duodjiutøvere, at det er et behov for felles verksteder. Mange selger hjemmefra og det blir vanskelig tilgjengelig for publikum. I Tysfjord sier næringskonsulenten at duodjimiljøet i kommunen lenge har signalisert behov for verksteder og veiledere. Også i Kautokeino ser de positivt på felles verksteder. Leder for næringsavdelingen uttaler at: *”Det virker som at folk samles der det er verksted. Det er lettvisst for folk å ha et sted å møtes. Samtidig er det billig for dem å dra dit og der er utstyr. Det fungerer veldig bra.”* De to kommunene som mener at satsing på verksteder ikke er løsningen er Porsanger og Tana. I Porsanger kommune mener næringskonsulenten at å etablere felles verksteder er å starte i feil ende: *”Man må heller begynne med tilskuddsordninger og øke omfanget i næringa. Det er liten omsetning i duodji. Vi klarer ikke å stoppe bilene her i Porsanger og få folk til å handle”*. I Tana sier næringskonsulenten at det har vært forsøkt med felles verksted i Varanger, men at det ikke ble noe mer enn et forsøk. *”Man må ha omsetning og størrelse på produksjonen for å kunne investere i utstyr og verksteder”*.

Av de ti intervjuede utøverne sier fire at de har eget verksted, tre sier at de jobber hjemme, en sier at de bruker offentlig verksted og to av dem bruker Duodjeinstituttas verksted i Kautokeino (disse to traff vi da vi var på verkstedet).

Fra ansatte med ansvar for næring i de åtte kommunene med samisk forvaltning, har vi fått følgende svar på hvilket tilbud som eksisterer innen veiledning for duodjiutøvere i området:

Porsanger og Tana: vet ikke om noe tilbud

Snåsa: tror Sametinget/ Samisk forvaltning/ Kultursenter for samisk kultur gir noe

Kåfjord: det er et nettverk gjennom husflidlagene, Aja samisk senter, Språksenteret

Nesseby: veiledning om det å drive virksomhet av privat regnskapsfirma

Kautokeino: DI, Samisk høgskole og Kautokeino reindriftsskole og videregående skole

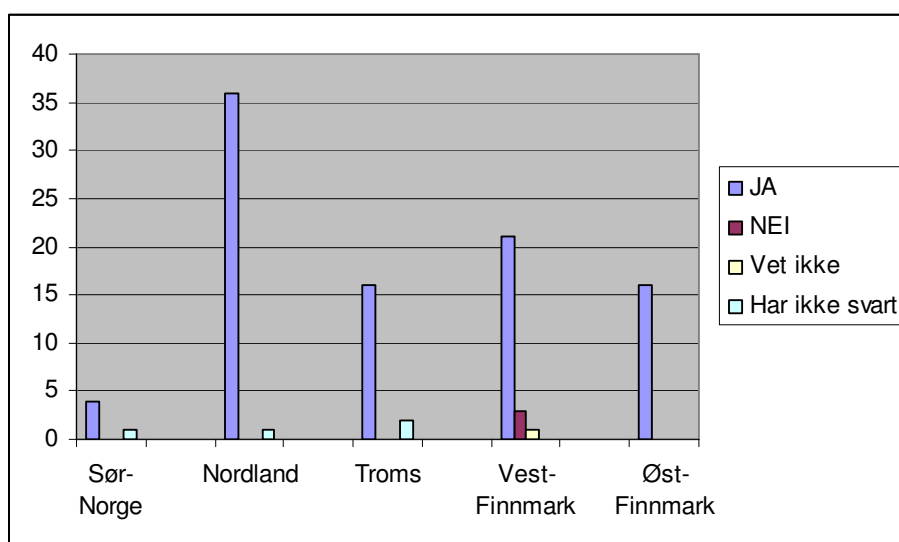
Karasjok: Organisasjonene kjører kurs

Tysfjord: Lokal organisasjon som heter Duodji Nordlanda

3.2.1.1 Tidligere undersøkelser og utredninger

Sametinget vedtok i sak 10/01 å sette i gang et femårig utviklingsprogram for duodji. Et av tiltakene/ satsingsområdene i utviklingsprogrammet var veilederstillingene og verksteder i regionene. Duodjeinstituhitta (DI) gjorde vinteren og høsten 2004 en undersøkelse vedrørende veilederstillinger og verksteder.¹⁹ Undersøkelsen resulterte i en rapport i 2005. Mandatet for utredningen var å vurdere behovet for etablering av duodjiverksteder med maskiner og utstyr, samt å vurdere behovet for veilederstillinger for duodji. I undersøkelsen ble spørreskjema sendt ut til 160 adressater i Sør – Varanger, Karasjok, Kautokeino, Manndalen, Tysfjord, Evenes/ Skånland, Sør – Troms, Sørsamisk område. 101 responderte og svarprosenten var dermed 63. Utvalget ble vurdert til å være representativt.

Figur 8.2 viser oversikt over deltakere i undersøkelsen som ønsker en duodjiveileder i sin region (Duodjeinstituhitta 2005: 21):



Flertallet av respondentene, 92 %, har svart at de ønsker en duodjiveileder i sin region. 3 % har svart nei på spørsmålet, 1 % har svart vet ikke og 4 % har ikke svart på spørsmålet (ibid:23).

Tabell 7.1 i rapporten (ibid:17). Har du tilgang til verksted og maskiner i dag? Tallene viser antall respondenter.

Region	JA	NEI
Sør- Norge	5	0
Nordland	4	33
Troms	11	7
Vest- Finnmark	21	4
Øst- Finnmark	12	4
Sum	53	48

¹⁹ Rapport duodji 2005 – Undersøkelse om felles duodjiverksteder i regionene Nordland, Troms, Vest – Finnmark, Øst – Finnmark og sørsamisk område. Veilednings-/produksjonsverksteder og veilederstillinger i regionene.

Tabell 6.2 i rapporten (ibid:15) gir en oversikt over hvor mange som ønsker å arbeide i et fellesverksted. Tallene viser antall informanter

	Ja	Nei	Vet ikke
Sør- Norge	5		
Nordland	36		1
Troms	15	3	
Vest- Finnmark	24	1	
Øst- Finnmark	15	1	
Sum	95	5	1

SEG har gjort en nyere undersøkelse, der også verkstedsituasjonen blir berørt²⁰. I SEGs undersøkelse som gjelder 2006 har 30 av 49 registrerte i duodjiregisteret svart på undersøkelsen. De som har svart på denne undersøkelsen fra 2006 er i hovedsak fra Kautokeino (57 %), og duodjiutøverne fra Karasjok og Kautokeino utgjør alene 87 % av alle som deltok i undersøkelsen. Det står for øvrig i rapporten at: ”Av de 30 som deltar i undersøkelsen er fire utøvere fra andre kommuner i Indre Finnmark.” Det fremstår dermed som en undersøkelse som kun viser data fra Finnmark. Av de 30 er det 68 % som har eget verksted, 10 % som bruker felles produksjonslokaler, 10 % som leier egne produksjonslokaler og 12 % som ikke har noen av alternativene. Da disse utøverne i hovedsak er fra Kautokeino og Duodjiinstituttet ikke tar leie av utøverne, er det altså blant de 10 % av utøverne som bruker felles produksjonslokaler vi finner brukerne av verkstedet til Duodjiinstituttet i Kautokeino. Innenfor disse 10 % kan det også være andre verksteder som blir brukt. Tallene indikerer ingen store endringer fra 2005 til 2006.

DI har i sin rapport (DI 2005) konkludert med at det er behov for veilederstillinger og verksteder, og har tatt utgangspunkt i Norges husflidslag når de har laget en modell for hvordan dette kan gjennomføres. Nettsidene til Norges husflidslag²¹ viser at det er 17 husflidskonsulenter i de forskjellige fylkene i dag, en barne- og ungdomskoordinator og 11 ansatte i sekretariatet i Oslo. I følge DI blir konsulentstillingene i Norges husflidslag finansiert gjennom støtte fra fylkeskommuner og Kultur og Kirke departementet.

3.2.1.2 Kostnader, dagens situasjon og anbefalinger

I et brev fra DI²² til Sametinget, oppdaterer direktør Hermansen etter henstilling fra statssekretær Eira, informasjonen om kostnader til veilederstillinger og verksted. DI deler det samiske området i Norge inn i seks regioner i denne sammenhengen: region Sørsamene, region Vest – Finnmark, region Øst – Finnmark, region Midt – Finnmark, region Troms og region Nordland. Region Sørsamene og Vest – Finnmark skal være dekket gjennom DIs kontor i Snåsa og i Kautokeino. I følge brevet gjenstår det verksteder i fire regioner. DI ønsker en fulltidsansatt veileder i hver region. De påpeker også i brevet at det kan være etablert flere verksteder i en region.

²⁰ SEG juni 2007, Länsman og Pedersen: *Duodjinæringens økonomiske situasjon*.

²¹ www.husflid.no

²² Brev av 28.01.08 om *Dugnad på idèer til bruk av verdiskapningsprogrammet*.

DI har gjort følgende overslag over investeringsbehov og hvilke kostnader veilederstillinger og drift av verksteder vil føre til (oppgitt i kr 1000):

Investeringer verksteder	1 900
Veilederstillinger årlig	2 104
Drift verksteder årlig	598
Total kostnad	4 602

Investeringene i de fire regionene regnes her til kr 1 900 000, mens årlige drifts- og lønnsutgifter regnes til kr 2 702 000. Maskiner til bruk i duodji kan være dyre og krever vedlikehold. Et eksempel er DI's maskin for garving av reinskinn, finansiert av SIVA, og et annet eksempel er Duojáriid Dállus (DD) fresemaskin for produksjon av souvenirer og produkter av tre og horn²³. I følge Asplan Viaks rapport fra mai 2007, har fresemaskinen på DDs lokaler ikke fungert og i stor grad stått ubrukt. Maskinen må oppgraderes for om lag kr 400 000 for å kunne produsere guksi. Sparebanken Nord – Norge er eier av maskinen.

Til tross for undersøkelsene som er gjort, og de nye data vi har om behovet for verksteder, er Duojáriid Dállu OS (DD) et eksempel på et verksted som står nærmest ubrukt. Asplan Viak gjorde en evaluering av DD som organisasjon i 2007, som blant annet gjør rede for verkstedssituasjonen. DD har et stort hovedbygg på ca 650 m², et lager med våtrom på rundt 98 m² og en smie på 34 m². I følge rapporten har selskapet ingen ansatte. Olav Dikkanen har fungert som vaktmester, men har ikke hevet lønn og har en minimal stillingsandel (Asplan Viak 2007:20). Vi kan videre se i rapporten at:

”DD har et rikt utvalg av produksjonsutstyr og kan tilby et komplett verksted for duodjiutøvere, spesielt innenfor hard – duodji”. (...) ”Per mars 2007 har DD ingen faste leietakere, med unntak av duojar Per Andersen. Utenom han, har det ikke vært faste leietakere i 2006.” (...) ”I dag har utleier ingen produksjon av duodji. Leietakers produksjon av duodji er også svært liten”. (Asplan Viak 2007:21)

Finnut Consult AS fikk i intervju 03.04.08 med Olav Dikkanen bekreftet at aktiviteten er svært lav på DD. Vi fikk også omvisning i de store lokalene. Det var ingen utøvere i bygget. Dikkanen viser til store utgifter på strøm og forsikring og manglende leiertakere som et problem. Noen næringsutøvere bruker lokalene av og til, men disse betaler ikke leie. Han mener de har behov for mer støtte, for eksempel til veiledere. De ser også på mulighetene for å drive opplæring i lokalene, både for elever og lærlinger og andre type kurs. Asplan Viak oppsummerte mulighetene til DD for videre drift på følgende måte (ibid:24):

1. *Utvikle DD som et hvilket som helst utleiebygg/næringsbygg*
2. *Utvikle et duodjimiljø i samarbeid med Duodjeinstituhtta (DI) og Sámiid Duodji (SD)*

Olav Dikkanen nevnte ikke samarbeid med DI som en mulighet da han ble intervjuet 03.04.08. Han sa i intervjuet at forholdet til DI er greit. *”De motarbeider oss ikke”*.

²³ *Evaluering av salgsorganisasjonene i duodji og Duojáriid Dállu*

Tilgangen på veiledning er liten i samtlige av de seks regionene DI viser til. Samtidig er det ikke alle duodjiutøvere som har behov for veiledning. Mange gir uttrykk for et behov for verksteder, og DI har gjort en undersøkelse som underbygger dette. Samtidig synes ikke pågangen på eksisterende verksteder å være stor. Man bør få en oversikt over hvilke verksteder som finnes og gjøre en grundig kartlegging av bruken av disse. Man bør skille mellom verksteder som har veileder tilgjengelig og de som ikke har veileder tilgjengelig. Sentrale spørsmål bør være:

- Utvikler de eksisterende verkstedene duodji som næring?
- Hvilke type utøvere bruker verkstedene?
- Hva må til for å få et verksted til å fungere utviklende?
- Hvordan skal maskiner og utstyr finansieres?
- Kan duodjiutøvere betale leie?
- Kan verkstedene fungere som utsalg?
- Hvordan få verkstedene til å bli levende møteplasser som er utgangspunkt for utvikling av næringen og produktene?

Man bør sikre seg at eksisterende verksteder og bygg blir utnyttet, og at forskjellige organisasjoner og institusjoner innen duodji arbeider sammen for få flere næringsutøvere i duodji. Da det er snakk om store utgifter og vi ser at både Duodjeinstituhitta og Duojariid Dállu har en anstrengt økonomisk situasjon, bør lønnsomhet og gode økonomiske løsninger stå sentralt i de valg som tas. En utøver i det lulesamiske området Tysfjord forteller at de fleste utøverne i kommunen ønsker at et eventuelt verksted og veileder skal knyttes til Asvos lokaler. Der er det allerede et etablert verksted og noe utstyr. Samiid Duodji har på landsmøtet i Skånland i 2007 vedtatt en uttalelse om duodjiavtalen²⁴. I uttalelsen ber de om det gis øremerkede bevilgninger til drift av produksjons- og veiledningsverksteder. Landsmøtet foreslår at det gis bevilgninger til verksteder som allerede er i drift, og de lister opp følgende verksteder: Manndalen husflidslag, Duojariid Dállu, Unjárgga Sámiid Duodji, Mearra Samiid Duodjedallu i Billefjord, Stuoranjargga Samiid Duodji's verksted i Trøssemark og Reisevuona duojariid viste i Bugøyfjord.

Mange mulige tiltak finnes ved siden av verksteder og veiledning som sentrale forutsetninger for utvikling av næringa. Som mange av våre informanter har nevnt er markedsføring, merkevarebygging, lønnsomhet og en modernisering av produktene viktig. Noen av våre informanter mener det er å starte i feil ende når man satser betydelige midler på verksteder. Samtidig mener noen utøvere at verksteder er en forutsetning for å kunne utvikle næringen. Enigheten om behov for veiledning er stor. Man bør ta hensyn til geografien i det samiske området i Norge når man vurderer organiseringen av dette. Næringsutøverne innen duodji er spredt over store områder. Asplan Viak uttaler i sin rapport fra 2007 om Duojariid Dállu: ”Problemet er at det ikke er mange nok utøvere som kan være ryggrad i et miljø” (s 24). For å treffe behovene til utøverne kan man ikke alene basere seg på veiledere som har fast plass på verksteder, men er også avhengig av veiledere som kan reise rundt til utøverne. Samarbeidet mellom utdanningsinstitusjoner, DI og næringsorganisasjonene bør øke, og inn i fastere og mer strukturerte former. Det er viktig at disse trekker i samme retning. I tillegg finnes det lokale organisasjoner og foreninger som har verksteder og utstyr.

²⁴ <http://www.duojar.no/web/index.php?odas=13&giella1=nor>

Man bør også ta i betraktning situasjonen for lærlinger og problematikken med rekruttering når man arbeider frem en god løsning rundt verkstedsituasjonen. Lærebedriftene bør i høyeste grad ha gode verkstedløsninger tilgjengelig for lærlingene.

Det er allerede vedtatt at Duodjiinstituttet skal øke sin virksomhet gjennom nye veilederstillinger. Dette fremkommer i Sametingets vedtak i sak 10/08.²⁵ Det er satt av kr 500 000 i 2008 og kr 500 000 i 2009 til å ”*etablere veilednings- og produksjonsverksteder for duodji*” I utredningen for tiltaket kan man også se at det i 2010 er satt av kr 1,0 millioner til dette tiltaket. Administrasjonen i DI har allerede en presset arbeidssituasjon og vanskeligheter med å få tid til å arbeide med alle sine oppgaver. Når flere veilederstillinger og verksteder skal etableres, bør det også settes av mer ressurser til administrasjon. Her kan man hente erfaringer fra Norsk husflidslag for å organisere verksteder og veiledere på en hensiktsmessig måte.

²⁵ *Programbeskrivelse for verdiskaping i næringskombinasjoner og samisk reiseliv*

4 Etter- og videreutdanning i duodji

Etterutdanning er en oppdatering og utvikling av kompetanse gjennom kurs og veiledning. Videreutdanning er en utvidelse av kompetansen gjennom utdanning som gir studiepoeng og økt formalkompetanse.

4.1 *Sámi allaskuvla/ Samisk høgskole*

Sametinget har bedt om en kort beskrivelse av utdanningstilbudet på Samisk høgskole innen duodji. For inneværende skoleår har ikke Samisk høgskole et tilbud spesielt innen duodji. Det duodjifaglige inngår imidlertid i førskoleutdanninga. Dersom Samisk høgskole får nødvendig godkjenning fra NOKUT (Nasjonalt organ for kvalitet i utdanninga), kan de tilby et helhetlig bachelorprogram i duodji. Det er uvisst når en eventuell godkjenning fra NOKUT vil komme på plass. En forutsetning vil være å ha de nye lokalene til Samisk høgskole på plass. Da utgår ordningen som har vært frem til nå, med duodji 1, 2 og 3. Foreløpig tilbyr høgskolen mastergrad i samarbeid med høgskolen i Oslo, men har ikke selv eksamensrett.

Samisk høgskole ønsker på sikt også å tilby egne doktorgradsstudier. Foreløpig finnes det ikke en egen doktorgrad i duodji, men man kan ta duodjirelatert doktorgrad gjennom andre fag på et universitet. Ved Universitet i Tromsø er det to stykker som har tatt duodjirelatert doktorgrad i kunsthistorie. Dette vil man kunne gjøre også ved andre universitet innen kunsthistorie, så lenge man får en relevant veileder. Også innen samiskfaget ved humanistisk fakultet og på masternivå innen *indigenous studies* ved Universitetet i Tromsø vil du kunne velge et tema som duodji. Duodji kan knyttes til flere fag når man kommer på et høyere teoretisk nivå.

Samisk høgskole ønsker å knytte duodji og språk sammen i studier på sikt. Høgskolen ser det som en utfordring at det per i dag er dårlig tilbud innen duodji for lulesamisk og sørsamisk område, og de arbeider med modeller for å kunne løse språkutfordringene. De forteller også at duodji som fag ikke har høy status i finansieringssystemet for høgskoler. På kunsthøgskolen i Oslo får de så mye som kr 100 000 per student, mens man på Samisk høgskole kun får kr 30 000 per student i duodji. I tillegg er duodji et dyrt fag å drive.

Samisk høgskole har i forbindelse med utredningen gitt følgende oversikt over studier og antall studenter de siste årene:

*Duodji fágaid lohkan Sámi allaskuvllas 2002 čavčča rájes
Studenter i duodji fra og med høsten 2002*

Fága	SEM	FF	S / TT / O
Duodji 1, 15 studiepoeng (sp)	2007h	5	2
Duodji 1, 15 sp	2005h	6	8
Duodji 1, 15 sp	2004h	8	3
Duodji 2, 15 sp	2006v	8	2
Duodji 3, 30 sp	2002v	6	
Duodji váldofága /Duodji hovedfag 2002h-2004h	2002h -04h	3	2
Duodji oahpaheaddjeoahpuin/Duodji i lærerutdanningene , 15 sp	2005h	3	-
Duodji oahpaheaddjeoahpuin/Duodji i lærerutdanningene, 15 sp	2004v	15	-
Duodji oahpaheaddjeoahpuin/ Duodji i lærerutdanningene, 15 sp	2004h	7	-
Duodji oahpaheaddjeoahpuin /Duodji i lærerutdanningene, 15 sp	2002h	15	-
Sárgun ja hábmen 15sp /Tegning og form	2007v	1	7
Sárgun ja hábmen 15sp /Tegning og form	2005v	5	3
Sárgun ja hábmen 15sp /Tegning og form	2003h	7	1
Álgoálbmot duodji ja dáiddadieđa 1, 10+10+10sp Urfolks duodji og kunsthistorie	2006h	12	3
Álgoálbmot duodji ja dáiddadieđa 1, 30sp / Urfolks duodji og kunsthistorie	2003h	10	7
Duodji og samisk Kåfjord 30 sp	2004h	11	5
Duodji og samisk Nesseby, 30 sp	2003h	11	5

SEM = Lohkanbadji

H = čakčalohkanbadji/høstsemester

V = gidđalohkanbadji/vårsemester

FF = Čađahan/fullført

S = Heaitán / gaskalduhtán /sluttet

TT = Gaskan, ii velá gárven / ikke fullført

O = Sirdán eará ohppui / overflyttet til annet studium

4.2 Andre kurstilbud, nettverk og møteplasser

I tillegg til Samisk høgskole kan følgende aktører tilby fagkurs for duodjiutøvere, og på nettsidene kan man se hvilke tilbud som er aktuelle:

- Duodjeinstituhtta: www.duodji.info
- Samiid Duodjis lokale foreninger (inndelt i 6 regioner): www.duojar.no
- Mandalen husflidslag: <http://www.mandalen-husflidslag.no/>
- Flere husflidslag organisert i Norges Husflidslag: <http://www.husflid.no/>
- Duojariid EaláhusSearvi: <http://www.duodji-des.no/>
- Aran i Tysfjord
- Samisk utbildningscentrum i Jokkmokk
- Alta Sameforening: <http://www.nsr.no/website.aspx?displayid=15436>
- Duojáriid Dállu
- Trøndelag og Hedmark sameforening

Listen er ikke uttømmende. For eksempel kan videregående skoler, høyskoler og universitetene utvikle kurs på bestilling eller som følge av prosjekter. DI mener imidlertid at det tilbys for få kurs innen duodji. De forteller at enkelte får støtte til kurs i hjemmene, men erfaringen er at det kun er 2 – 3 deltakere på slike kurs. Utover rent duodjifaglige kurs, har utøverne også behov for kurs innen administrative og kommersielle tema. Her er DI og næringsforeningene til hjelp, men de har begrenset kapasitet. Utover dette har duodjiutøverne det samme tilbudet innen tilskuddsapparatet som andre næringsutøvere i Norge, for eksempel gjennom Innovasjon Norge.

Jokkmokkmarkedet trekkes frem som en viktig møteplass for duodjiutøvere. Ingen av de intervjuede har nevnt liknende marked i Norge, men DI trekker frem påskeutstillingen på DI som en arena for duodjiutøvere. De lokale foreningene har også duodjimøter. DI påpeker at man trenger flere utstillinger, faglige seminarer, messer, en faglig studieorganisasjon innen duodji og en arena i Oslo for å vise frem duodji som en viktig næring for den samiske befolkning. Direktøren kan også fortelle at det tidligere var felles politiske nordiske seminarer.

Av intervjuene som er gjennomført i forbindelse med utredningen, fremgår det at næringsutøverne har liten kunnskap om kurstilbud. I tillegg til at kurstilbudet er lite, er ikke informasjonsflyten god nok.

Selv om faglig etterutdanning er viktig, utmerker behovet for kompetanseheving innen administrasjon og bedriftsutvikling seg som et svært viktig område for duodjiutøvere. Det synes som at næringsutøvere, og potensielle heltidsutøvere, har andre behov innen kurs enn hobbyutøverne. Næringen har blant annet et stort behov for å øke lønnsomheten. Et verksted og en veileder er til liten nytte dersom man ikke får solgt produktene. Kurs i markedsføring bør være et viktig satsingsområde i tiden fremover, i tillegg til kurstilbud innen design, merkevarebygging og produktutvikling.

En næringsutøver uttaler følgende om situasjonen:

”I Sverige jobber de helt annerledes med duodji. Der er det en organisasjon som har ansvar for å utvikle duodji. De har 6 ansatte. Denne organisasjonen sørger for all utvikling innen duodji. Det er svært unge utøvere i Jokkmokk som utvikler ny design, tapeter, belysning, sølv. De har godt salg. Duodji har annerledes status i Sverige. I Norge er det to næringsorganisasjoner som sloss mot hverandre. Vi har for lite folk. Det er ikke lagt til rette her for å drive nytenkning. Kommunene tar ikke vare på utøverne som produserer.”

Gjennom kompetanseheving og økt fokus på profesjonalitet og lønnsomhet i duodjinæringen kan statusen til duodji øke og bidra til økt rekruttering. Næringsutøvere som lykkes bør brukes som ressurser i utviklingen av gode kurs. I en eventuell plan for næringsutvikling i duodji, bør kompetanseheving være sentralt. Svært mange driver med duodji som hobby og trenger veiledning og kunnskap for utvikle hobbyen til næring.

De faglige kursene som lokale lag og andre aktører tilbyr innen duodji er viktig, og kan bidra til økt rekruttering. Lokale lag, DI, næringsorganisasjonene og andre bør fortsette å tilby kurs som før, også kurs som er tilpasset næringsutøverne. DI forteller imidlertid om begrensede ressurser til å kjøre kurs og at søknadsprosessene om midler kan være vanskelige.

Det bør bli bedre informasjon om mulighetene for å søke på kursmidler, og utøverne har behov for bedre informasjon om de tilbudene som eksisterer. Samarbeidet mellom de forskjellige regionene og de forskjellige aktørene bør øke. Næringen er liten og krever at næringsorganisasjoner, DI og utdanningsorganisasjoner arbeider tettere sammen. Flere av informantene påpeker at vi i Norge også bør hente faglig inspirasjon fra Sverige innen duodji.

De nye læreplanene gjennom Kunnskapsløftet gir gode muligheter til å starte tidlig med å gjøre elevene kjent med duodji. Dette gjelder spesielt de som har samiske læreplaner, men også elever med norske læreplaner. For å lykkes med dette bør det organiseres kurs i duodji for lærere. Dette kan gjøres gjennom satsing på kompetanseheving som skoleeiere allerede gjennomfører gjennom Kunnskapsløftet og/ eller gjennom et samarbeid mellom DI, Samisk høyskole og Samisk videregående skole og reindriftsskole. De samme partene kan også samarbeide om kurs tilpasset ungdommer, og dette vil være sentralt i rekrutteringen av ungdommer som synes kunnskapen er attraktiv, men ikke yrket. I et slikt kurs bør det fokuseres på duodji som kunst, kultur og levedyktig yrke. En informant sier at: *”Ungdommene ser ingen fremtid i næringen.”* Aktørene innen duodji bør i tillegg vurdere et tettere samarbeid med Norges husflidlag om kurs. Duodji og norsk husflid henger tett sammen og står overfor mange av de samme utfordringene.

5 Sammendrag og oppsummering av tilrådinger

Utredningen gjør rede for kompetanse- og opplæringsutfordringene i duodji. Det er i utredningen fokus på fagopplæring, veiledning og bistand for duodjiutøvere og etter- og videreutdanning i duodji.

Innen fagopplæring gjør utredningen rede for situasjonen innen tilbudet og rekrutteringen til videregående opplæring i duodji. Grunnlaget for fagopplæring i duodji skjer gjennom to år på skole, på linjen *design og duodji*. Rekrutteringen til denne linjen er faretruende lav. Etter to år i skole skjer resten av opplæringen gjennom to år i lærebedrift. Antallet lærlinger i duodji er også svært lavt. Siden 2004 er det ti stykker som har startet som lærlinger. Lærlingene er avhengige av lønnstilskudd, og en lite forutsigbar ordning innen lønnstilskudd blir trukket frem som en viktig årsak til det lave antallet lærlinger i duodji.

Innen veiledning og bistand for duodjiutøvere har Sametinget særskilt bestilt en vurdering av Duodjeinstituhtta (DI) som utviklingsaktør, kompetansesenter og organisasjon. Utredningen viser at DI i sine vedtekter har et omfattende formål, og at DI har for små ressurser til å oppnå hele formålet. De arbeider i riktig retning, men svak økonomi og gammel gjeld bremser utviklingen. Utredningen vurderer også DIs selskapsform. I denne utredningen vurderes dagens behov for veiledere og verksteder ut fra innsamlet data og tidligere undersøkelser. Det vurderes også om verksteder og veilederstillinger kan dekke kompetansebehovet i duodjinæringen. Innsamlet data peker mot at mange ønsker veiledere og verksteder, men samtidig er bruken av enkelte eksisterende verksteder liten. Kostnadene ved etablering av verksteder og veileder er store.

Innen etter- og videreutdanning gis en oversikt over det eksisterende tilbudet, i tillegg til at det gis tilrådinger om den videre satsingen på kompetanseheving innen duodji.

Rapportens tilrådinger er beskrevet under hvert av de tre kapitlene. I hovedsak går tilrådingene ut på følgende innen de tre hovedområdene:

Fagopplæring

Det bør igangsettes tiltak for å bedre omdømmet og rekrutteringen til videregående opplæring i duodji. Det bør sørges for å få etablert en stabil og forutsigbar tilskuddsordning til lærlinger i duodji, slik det er i reindrift. Lærlingeordningen i duodji bør organiseres gjennom et opplæringskontor. Samarbeidet over grensen med Jokkmokk Utbildningscentrum bør øke.

Veiledning og bistand til duodjiutøvere

Duodjeinstituhtta trenger endrede økonomiske rammebetingelser for å nå ønsket utvikling. Selskapsform synes ikke å være av avgjørende betydning. DI bør foreta en gjennomgang og endring av vedtektene, blant annet for å spisse formålet med DI. Det foreslås også at næringsorganisasjonen Duojariid EaláhusSearvi gis plass i styret til DI, og at det vurderes om Sametinget skal tilbys plass i styret. Kostnadene ved etablering av veilederstillinger og verksteder er store, og grundige økonomiske betraktninger bør gjøres rundt etableringen av slike verksteder. Man må se på erfaringene fra de eksisterende verksteder, og se satsingen til DI i sammenheng med det som allerede eksisterer i regionene.

Etter- og videreutdanning i duodji

De forskjellige aktørene som gir etter- og videreutdanningstilbud må samarbeide i større grad. Informasjon og kommunikasjon om de ulike tilbud må bedres. I tillegg til fagkurs har næringsutøvere og potensielle næringsutøvere behov for kurs i bedriftsetablering, markedsføring og andre administrative emner.

En tilråding som berører alle tre delene av utredningen er at kommunikasjon og informasjon innen duodji må bedres.

6 Referanseliste

Duodjeinstituhtta: Vedtekter

Duodjeinstituhtta (2005) *Rapport duodji 2005*

Duodjeinstituhtta: brev av 28.01.2008 *Dugnad på ideer til bruk av verdiskapningsprogrammet*

Brønnøysundregisteret: regnskapstall for Stiftelsen Duodjeinstituhtta 2003-2006

Asplan Viak AS (2007) *Evaluering av salgsgorganisasjonene i duodji og Duojáríid Dállu*

SEG (2007) *Duodjinæringens økonomisk situasjon*

Sametinget: Sak 10/08 i Sametingets Plenum. *Verdiskapningsprogrammet for næringskombinasjoner og samisk reiseliv.*

Opplæringskontoret i reindrift og duodji: Vedtekter

NRK Sámi Radio: nettartikkel 21.05.2007 om Inga Porsanger

SSB: Samisk Statistikk 2008

LOV 2001-06-15 nr 59: Lov om stiftelser (stiftelsesloven)

Næringsavtale for duodji 2006 og 2007

Nettsteder:

www.duodji.info

www.vilbli.no

www.samisk.vgs.no

www.reindriftoopplaering.no

www.grong.vgs.no

www.samernas.se

www.mesterbrev.no

www.bedin.no

www.samediggi.no

www.husflid.no

www.duojar.no

www.mann-dalen-husflidslag.no

www.duodji-des.no

www.nsr.no